

Alman Belgelerinde Ermeni Meselesi

1915

Kaknüs Yayınları

1. Baskı 2007

219 Sayfa

Kıvanç Galip Över

Kıvanç Galip Över, Ankara'da 1970 yılında doğdu AÜ İletişim Fakültesi mezunu. 1988'den bu yana gazetecilik yapıyor. UBA, Sabah, THA, Nokta, Akşam, Türkiye ve Turkish Daily News gazetelerinde çalıştı. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği Basın Müşavirliği'ne bağlı Bilgi Üretim ve Yayın Şubesi'nde ve Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde görev aldı.

Bu kurumda Türkiye-AB Katılım Müzakereleri Masası Başkanlığı yaptı. TRT I Radyosu'nda iki yıl Gündem programında haftalık değerlendirmeler yaptı. Türk-Ermeni basın Diyalogu'nda ve Türk-Azeri-Ermeni Üçlü Basın İnisiyatifi'nde aktif rol üstlendi.

İngilizce, Almanca ve Fransızca bilen Över, dış politika konuları ile ilgili çalışmalarını sürdürüyor.

Över halen TDI Televizyonu Türkiye Temsilciliği ve Diplomatik Gözlem internet gazetesinin genel yayın yönetmenliği ve Günboyu Gazetesinde köşe yazarlığı yapmaktadır. Diplomasi Muhabirleri Derneği ve Basın Konseyi üyesi olan Över'in daha önce yayınlanmış, Irak hakkında "Ölüm Kokusu" ve AB hakkında "Avrupa'nın Kodları" adlarında, iki kitabı mevcuttur.

ARKA KAPAK

1915 döneminde Osmanlı İmparatorluğu Alman İmparatorluğu ile müttefikti. İki devlet arasındaki ilişkiler tarihinin en yoğun dönemini yaşıyordu. Buna karşılık Alman İmparatorluğu can çekişen Osmanlı'dan çok daha farklı ve büyük hedeflere sahipti.

Alman İmparatorluğu'nun diplomatları, casusları, rahipleri, öğretmenleri ve daha bir çok resmi ve gayri resmi görevlisi, bugün hala yorumlanmasında güçlük çekilen o yıllarda Anadolu'da oldukça faaldi. Gördüklerini, duyduklarını ve hissettiklerini, bazen objektif bir şekilde bazen de duygusal bir bakış açısı ile diplomatik temsilcilikleri üzerinden Berlin'e rapor ediyorlardı.

Bugüne kadar Ermeni iddiaları konusunda ve o dönemde Anadolu'da ne yaşandığı hususunda dünyanın birçok arşivi incelendi. Fakat Alman arşiv belgeleri üzerinde nedense pek durulmadı. Belki Alman belgelerinin, o dönemdeki ittifak ilişkilerinden dolayı çok da güvenilir olmadığı iddiasında bulunulabilir. Fakat söz konusu arşiv belgelerinin büyük bir bölümünün Berlin'in İstanbul hakkındaki "gerçek" bakış açısını ortaya koyduğu, özellikle de "Ermeniler" konusunda çok önemli detayları içerdiği muhakkak.

Bu kitap ortaya peşin bir hüküm koyarak sizi bir yola teşvik etmeyi amaçlamıyor. Sadece karşılıklı katliamların yaşandığı o dönemde olanları Alman makamlarının belgeleri ile ve yazarın görüşleri ile sunarak Almanya'nın aynı dönemde Osmanlı ile müttefik olmayı nasıl değerlendirdiğini gözler önüne seriyor.

Soykırım Tanımı

Uluslararası Ceza Mahkemesinin Roma statüsüne göre soykırım tanımı 6. Madde'de yapılıyor. Bu maddeye göre soykırım, bir milletin, etnik, dini bir grubun veya bir ırkın, tamamını veya bir bölümünü yok etmek, amaçlı yapılan aşağıdaki davranışlar şöyle tarif ediliyor:

- Grup üyelerini öldürmek
- Grup üyelerine ciddi fiziki veya zihinsel zarar vermek
- Grup üyelerinin yaşam şartlarına, grubu fiziksel olarak yok etme amaçlı zarar vermek
- Grubtaki doğumları kasıtlı olarak engellemek
- Grubun çocuklarını zorla başka bir gruba transfer etmek.

Sorular ...

Soykırım olduğu iddia edilen dönemde Osmanlı ordusu salgın hastalıklara 400.000 asker ve Anadolu'daki sivil Türkler 800.000 kayıp verirken, Ermenilerin bütün kayıplarının saldırılardan meydana gelmesi mümkün mü? Acaba Ermeniler tifüs başta olmak üzere bütün salgın hastalıklara karşı bir aşı mı geliştirdi?

Alman, İngiliz, Fransız, Amerikan ve Rus arşivlerinde yer alan 50.000'in üzerinde ilgili belge "soykırım olmadığını" gösterirken, neden Ermeni arşivleri açılmıyor? Acaba oradaki hangi belgelerin görülmesi Ermenistan'ı korkutuyor?

Şayet sürgüne gönderilen bütün Ermeniler katledildiyse, geri dönen 644.900 Ermeni nereden çıktı?

Osmanlı belgelerine göre sürgün sırasında 6.500-8.500 Ermeni eşkıya saldırısı sonucu, 60.000 Ermeni Anadolu'da hastalık sonucu ve 20.000 Ermeni yolculuklardan dolayı öldü. Ermeniler bugüne kadar neden bir defa bile kayıplar konusunda bir belge yayınlamadılar?

Ermeni iddialarını kapsayan döneme ilişkin elinde muazzam sayıda belge bulunan ABD, İngiltere ve Almanya Ermeni tezlerini neden tanımıyor?

Ermeni Patrik; "Almanlar Fransız Hayranı Ermenilere Takibatı Destekliyor"

Ele alacağımız ilk belge 29 Aralık 1914 tarihli bir telgraf. İstanbul büyükelçisi Wangenheim, Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg'e yazmış.

"Patrik, binlerce Ermeni'nin her yılın bahar aylarında çalışmak için Rusya'ya gittiğini ve sonbaharda da biriktirdikleri kazançlarla yurtları olan Türk vatanına geri döndüklerini, muhtemelen bu sırada da yabancı bir ülkede nasıl karşılandıklarına ilişkin deneyimlerini karşılaştırdıklarını, ancak Rus egemenliğine girmeleri durumunda kendilerini nasıl bir geleceğin beklediği konusunda ise kesin fikirlerinin olmadığını belirtti."

Madem Osmanlı Devleti Ermenilere yönelik bir soykırım hareketi başlatacak, neden eli silah tutan 20-45 yaş arasındaki Ermeni erkeklerini silah altına aldı? Neden askeri eğitim verdi?

Bu çok garip. Çünkü bir soykırım planı olsa, Ermenilere askerlik öğretmek ve silah vermek, dahası ulaştırma gibi stratejik açıdan kritik sahalarda yine Ermenileri kullanmak, hem her cephede bozgun hem de bir iç savaş için gereken altyapının kurulması anlamına gelir.

"Patrik, her zeki Ermeni'nin Türk egemenliğinde kalmak istediğini ve ilgili bölgelerin yabancı bir devletin egemenliği altına girmesi düşüncesini reddettiğini, ancak Doğu Anadolu'daki Ermenilere ilişkin planlanan reformlar doğrultusunda yasa önünde eşitlik, can ve mal güvenliğinin sağlanması konularının mutlaka gerekli olduğunu kaydetti".

Bu durumda Patriğin Alman sefire sözlerinde samimi olmayabilir. ... Patrik burada diplomatik bir hamle yapmış olabilir. Eğer değilse, o zaman zaten Ermeniler Türk egemenliğinde reform istiyor. Ayrıca başka bir devletin hükümranlılığını arzulamıyor. Ya Ermeniler iddia edilen soykırım tehdidinin farkında değiller ya da öyle bir tehdit hiç olmadı. İddia edilen soykırım gerçek olsa ve ona sadece birkaç ay kalsa, siz olsaydınız böyle mi davranırdınız?

Vali Piskoposu Kabul Ediyor

Erzurum, 5 Aralık 1914

"Erzurum iline bağlı kırsal alanda yaşayan Ermeni halkı bazı gelişmelerden oldukça rahatsızlık duyuyor ve bu gelişmeleri yeni bir kıyımın habercisi olarak algılıyor".

Ermeni piskoposu da doğrudan vali ile temasa geçiyor. Eğer soykırım varsa, Ermeniler neden validen yardım istesin?

Dört Yol'da Garip Bir Oyun ...

İskenderun, 7 Mart 1915

Bu olayla Ermenilerin Almanlara karşı olan güvensizliklerinin ne kadar derin köklere dayandığı görülüyor. Almanların Türklerle olan dostluğu kendiliğinden Ermeniler tarafından düşmanlık olarak görülüyor.

Ermeniler İngiliz İşgalcilerle Ticaret Yapıyor...

Adana, 13 Mart 1915

"Dört Yol halkı seferberlik sırasında ya orduya hizmet vermek, ya da "bedel" ödemek zorunda idi. İnsanlar parasızlık nedeniyle geçimini sağlayamadı. Bu nedenle insanların çoğu, neredeyse hepsi, orduya katılmak yerine askerlikten kaçtı. Askerden kaçanların bazıları uzaklara kaçtı, ancak insanların çoğu evlerinde kaldılar.

Bu durum ve çevrede oturan Türklerin Ermenilere karşı duydukları güvensizlik hükümetin dikkatini çekti. Özellikle Dört Yol'da yaşayanların son kıyımda kendilerini Türklere karşı koruduktan sonra.

Türk limanlarının İngiliz savaş gemileri tarafından vurulmasından sonra İngilizler rahat bir şekilde karaya çıkıp Dört Yol'daki Ermenilerden alışveriş yapmışlardır. ... Bu ticari ilişkiye karşı çıkılmasının nedeni ise hükümetin her şeyi gözlediği ve bazı kişilerin kurduğu bu ticari ilişki nedeniyle herkesi sorumlu tutacağı nedenine dayanmaktadır.

Ocaklı'dan Köşkeryan adlı bir başka Ermeni İngiliz savaş gemisinden karaya çıkmış. Köşkeryan, Türklerin kıyımı sonucu ölen eşi nedeniyle yurtdışında bulunuyormuş.

Komşu yerleşim yerlerinde yaşayan Türkler Dört Yol'da yaşayan Ermenilerin tasfiyesi için acil talepte bulunmuş, olası başka olayları önlemek ve asker kaçaklarının yakalanması için, hükümetten yardım istemiş, yetkililer de bir gecede Ermeni erkekleri bölgeden uzaklaştırmıştır.

Ermeni erkekler sıkı gözetim altında Halep'e gönderilmiş, burada da yol yapım işlerinde çalıştırılmıştır. Ermeniler teslimiyet içinde olmuş ve hükümete karşı direniş göstermemişlerdir. Kaçma girişiminde bulunan üç kişi vurularak ele geçirilmiştir. Bu üç kişinin de ateşli silah kullanmadıkları sanılıyor.

Askeri görevliler bu süreçte herhangi bir taşkınlık ya da hata yapmadılar. Dörtyol'da kalan çoğunlukla kadın ve çocukların durumu henüz endişe duyulacak halde değil. Yoksulluk ülkenin her yerinde görülen bir olgu.

Zaman zaman kıyımdan da söz ediliyor. Ancak Türklerin ve Almanların müttefik olmasının iyi bir rastlantı olduğu düşüncesi de paylaşılıyor. Bu iki ülkenin müttefik olmasıyla her türlü sertliğin ve haksız muamelenin kınanacağı ve bu tür davranışların olanaksız kılınacağı düşünülüyor.

Devlet Zafiyete Düşerse ...

Halep, 12 Nisan 1915.

Zeytun yakınlarında Ermeniler arasında Nazaret Çavuş adıyla anılan biri etrafında bir yağmacı çete oluşmuş. Geçen yılın Ekim ayında Maraş Mutasarrıfı Haydar Paşa bu çeteye karşı mücadele etmiş. Haydar Paşa Zeytun sakinlerine çete üyelerini teslim edenlere hiçbir şey yapılmayacağı sözünü vermiş ve gerçekten de çete üyelerinin teslimini sağlamış. ... Haydar Paşa çete üyelerinin yakalanması için bilgi verenlere hiçbir şey yapılmayacağı sözünü yerine getirmemiş ve bu konuda bilgi verenleri tutuklattırılmış.

Savaşın çıkmasıyla ... Zeytun'da bulunan askeri bölüğü geri çekmiş ve yerine Maraş'tan getirilen, kısmen de Zeytun halkının şahsı düşmanları olan Müslüman jandarmalar yerleştirmiş. Zeytun ağırlıklı olarak Hıristiyanlardan oluşan bir şehir ve bu jandarmaların elinde. Jandarma komutanının ve kaymakamın göz yumması sonucu şehrin erkeklerine çok kez kötü muamele edilmiş, kadınlara sarkıntılık yapılmıştır.

Huzursuzlukların bir başka kaynağı daha var. Maraş'ta bulunan Ermeni kökenli askerler kötü beslendirilmiş ve aralarında Zeytun'lu olanlara kötü muamele edilmiş, işkence yapılmıştır. Bu askerlerden bir kısmı bu nedenle firar etmiş. Hükümet yaklaşık Mart ayının başlarında yöreden kaynaklanmayan nedenlerle buradaki Hıristiyan askerlerin üniforma ve silahlarını almış. Bu olay diğer askerler tarafından bunun Hıristiyanlara yönelik gelecekte alınacak daha ağır önlemlerin başlangıcı olarak görülmüş ve böylece başka Hıristiyan kökenli askerlerin firar etmesine ve Zeytun civarında bulunan çetelere katılmalarına neden olmuştur.

Firarilerin yakalanması için jandarmalar görevlendirilmiş, bu kişilerin kendilerini koruma girişimi sonucu 9 Martta altı jandarmayı öldürmüşler. ... Çetecilerin şehre saldırmasından korkan Zeytun halkı, koruma istemiş, bu istekleri yerine getirilmiş.

Şehir sakinlerinden bu kişilerin teslim edilmesi istenmiş, ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmış, çünkü insanların hükümetin verdiği sözlere güvenleri kalmamış.

İlginç olan ise, ölen çetecilerden ikisinin başlarının kesilmiş olarak bulunmasıydı. ... Öyle görünüyor ki, Türkler tarafından kimliklerinin ortaya çıkarılmasını istemiyorlardı.

Zeytun'da meydana gelen olaylar çok yakında bulunan ve büyük bir şehir olan Maraş'ı etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Maraş yaklaşık 50 ile 60 bin nüfuslu bir şehir. Nüfusun 36 bininin Müslüman, 24 bininin ise Hıristiyan olduğu tahmin ediliyor.

Çekilen yoksulluğun nedeni bir yandan yaşanan politik huzursuzluklar, bir yandan da oldukça yetersiz ulaşım koşulları neden olmuş. Maraş'ı Antep'e bağlayan tek karayolu 18 yıldır yapılmaya çalışılıyor, ancak henüz yolun yarısı bile tamamlanmış değil. Suları yükseldiğinde yolu ikiye bölen Aksu nehrine birkaç yıl önce bir mutasarrıfın eşi boğulma tehlikesi atlatınca köprü yapılmış.

Seferberlik ve halkın mallarına geniş ölçüde el konulması insanları zor duruma düşürmüştü. ... Halep'ten geldiğim araç şehirdeki tek araç. ... Hıristiyan katır sahipleri 4 hafta boyunca ücretsiz olarak askeri amaçlar doğrultusunda çalıştırılmaya zorlanmış.

Kendilerine yaptıkları işin süresini ve içeriğini gösteren bir belge de verilmemiş. Bu kişilere görevlerini yerine getirdiklerine dair bir belge verilse dahi, bazı durumlarda başka bir yerde tekrar çalıştırılmışlar. Buna karşın Müslümanlar birkaç gün çalıştırdıktan sonra saliverilmiş.

Gelen haberlerden sonra artık sivil Ermeni halkının silahları geceleri evleri aranarak ellerinden alınıyordu. Askerler Hıristiyanları dövüyor, kadınların üzerinde silah araması yapılacağı gerekçesiyle sarkıntılık yapıyor, çocuklara taş atılıyordu.

Ermenilerin silahları toplanırken Müslümanlar barut ve saçma satın alma fırsatı buldular. Maraş yakınlarındaki Tekerek Köyü sakinleri bir haber göndererek Müslüman olunmasını yoksa bunu hayatlarıyla ödeyeceklerini bildirdiler.

Cemal Paşa'nın halkı sükunete davet eden emri 31 Mart tarihinde duyuruldu. ... Ermenilerden birinin evinin kapısı devriyeler tarafından dipçikle kırıldıktan sonra zorla Müslümanlaştırmak girişimini engellemedi.

Maraş'tan 450 ve Zeytun'dan 125 asker kaçağı Mart sonundan bu yana teslim oldu ve cezalarını çalıştırılarak çekiyorlar.

Savaş mahkemesinin kovuşturmaları Maraş'taki saygın ve hali vakti yerinde olan Ermenilerin tümüne karşı sürdürülüyor. Anılan Ermenilerin arasında Zeytun'daki olaylarla uzaktan yakından ilgisi olmayanlar var. Bu kişiler çete olaylarının bir an önce bitmesi özlemi içinde Maraş'ın yeniden huzura kavuşmasını istiyor.

İncelemenin savaş mahkemesi tarafından tarafsızca yürütüleceği konusunun zayıf bir ihtimal olduğunu düşünüyorum. Öyle görünüyor ki, savaş mahkemesi amaca dönük davranmak yerine gerçek suçluları yakalayamadığı için tüm Ermeni halkını suçluyor ve bu mahkeme yaptıklarını olduğundan fazla göstermek için önde gelen Ermenileri kendisine hedef seçiyor.

Savaş mahkemesi her fırsatta silah kaçakçılığı yapmaktan çekinmeyen Daşnaksütyun ve Hınçakçılara karşı harekete geçseydi, bu anlaşılır bir durum olurdu. Ancak böyle olmadı.

Gerçi şehir dışına çıkma yasağı kaldırıldı, ancak Hıristiyanlar şehir dışında bulunan üzüm bağlarına askerlerden korktukları için gidemiyor.

Kıyım tehlikesi her ne kadar Müslüman kışkırtıcılar vazgeçmese de şimdilik ortadan kalktı gibi görünüyor. Bu kışkırtmalar 31 Martta merkezdeki hükümet yetkililerine sayıları 10 bin dolayındaki Zeytin'lunun öldürülmesi ve şehrin yerle bir edilmesi gerektiğini bir te1grafla bildirmişler.

Ülkenin iç sorunlarına karışmadım. Sadece bir olayda, askerlerin cezaevinde bulunan oğluna yemek götürmek isteyen -tutuklular yakınları tarafından besleniyor- bir Ermeni kadının üzerine kor halinde kömür dökmek isteyince görevim dahilinde olmamasına rağmen müdahale ettim ancak bana buna karışma hakkımın olmadığı belirtilmedi.

Misyoner Blank'a göre dağlara kaçan çeteciler ve asker kaçaklarının eğer teslim olma koşullarına uyulacağına dair bir yetkiliye güvenmeleri durumunda hemen teslim olacaklar.

Maraş'ta birliklerin ilerlemesiyle korkuya kapılan bir köyün sakinleri köylerini terk edip çetecilere katılmış. Haber doğru ise, hareketlilik çoğalacak gibi görünüyor.

Halep Valisi Celal Bey, Rus sınırındaki Türk topraklarında Rusların elindeki bazı Ermeni yerleşim yerlerinde Rus sempatisi duyumu aldıklarını, Türk topraklarındaki bazı Ermeni köylülerinin Müslümanlar tarafından yok edildiğini ve hükümette Ermenilerin tamamından şüphelenen ya da onları düşman saymaya eğilimli bir görüşün temsilcilerinin hakimiyeti ele aldığını söyledi.

Haydar Paşa gitti ve halkın da yardımıyla en kötü insanları, yani çetecileri tutuklamayı başardı. Yalnız hangi araçlarla bunu ,gerçekleştirebildi! Korkunçluklar anlatılamaz bile. Kadınlar dahi dövüldü. ... Halka ibret olsun diye herkesin önünde asmak yerine, ona kapalı bir yerde, bir cezaevinde işkence yaparak öldürdüler.

O halk tarafından bir şehit olarak anılıyor. Öbür tutuklu çetecilere ne oldu dersiniz? Hepsi tutuklu buldukları cezaevinden kaçtı ve şimdi onları halk teslim edecekmiş. Halk bu çetecileri teslim etti zaten. Neden hükümet halkın teslim ettiği ve tutuklu bulunan çetecileri cezaevinde tutamadı?

Çanakkale savaşında esir düşen ... Avustralyalı askerler kaçmayacaklarına dair söz verince kapalı yerlerde tutulmamışlar, Türklerle iç içe yaşam sürmüşler. Askerler, esir oldukları sürece bir nevi Türklerle kültürel alışverişte bile bulunmuşlar. Örneğin Gediz'deki tutsaklar bin kitaptan oluşan bir kütüphanenin kurulmasını sağlamışlar, dil öğrenmişler, dil öğretmişler, yerel yöneticilerin desteğiyle bando kurmuşlar, Gediz halkıyla birlikte ava gitmişler. Ressam olan esirler resim çalışmalarını sürdürmüşler. Bazı yerlerde demiryolu, karayolu yapımında Türklerle birlikte çalışmışlar. Türkler esirlere tutsak misafir muamelesi yapmışlar.

Şu soruya bir cevap bulmak lazım: Türkler Çanakkale gibi muazzam bir savaşın ardından esir aldıkları ve yabancı oldukları Avustralyalı askerlere bile böylesine mükemmel bir yaklaşım gösterirken, hangi şartlarda kendileri ile beraber yaşayan Ermeniler'e karşı tepkili ve silaha davranacak bir hale gelebilirler?

Ermeni Çeteler Kan Döküyor

Pera, 8 Mayıs 1915.

Van'dan alınan haberlere göre, buradaki çarpışmalarda kısa bir süreliğine de olsa Ermenilerin başa geçmesi bu şehirdeki Ermeni halkın yeterli silah ve patlayıcı maddeyle donandıklarına işaret ediyor. ... Ermeni tarafı hemşerileri olan Pastirmaciyan adında birinin oradaki Rus çıkarlarını aşırı şekilde aradığım yalanlamıyor.

Bu tehlikeli kışkırtıcının Van'daki Osmanlı Bankası'na düzenlenen saldırıyı da yönettiği geniş çevrelerce biliniyordu. Bu kişi Meşrutiyetin ilanıyla buraya geri dönüp milletvekili oldu, daha sonra yeniden seçilemediği için Rusya'ya gitti.

Ermeni halkının doğu eyaletlerinde silahlı oluşları Ermeniler tarafından itiraf ediliyor. Sözde bu silahlar Kürt çeteleri ve diğer ayak takımına karşı kendilerini savunmak için kullanılıyormuş. Ancak bu silahları uzun süredir Ermeni Devrim Komitesi tarafından buralarda yığıldığı muhtemel.

Zeytun'da halkın bir bölümü ağırlıklı olarak Konya'ya nakledildi. Aynı önlem Sivas ve Suriye'nin bazı kuzey kesimleri içinde uygulama aşamasında. Burada, başkentte birkaç gün önce halkın elinde bulunan her türlü silahı teslim etmesi istendi.

Ancak duyulan yoğun kaygıya rağmen burada şimdiye kadar bir kıyım yaşanmadı. Ne Zeytun'da, ne Maraş'ta, ne Antep'te ne de Erzurum 'da bir kıyım yaşanmadı. Hükümet gelecekte de bir kıyım yapılmasını önleyecektir.

Fedailer Rusların eğittiği Ermeni cinayet şebekeleri idi. Belki nazikçe gayri nizami birlik de denebilir, ama askeri ahlaktan uzaktılar.

Fedailer, özünde Çarlığa karşı savaşmak için eğitilmişlerdi. Rusya tarafından silahlandırıldılar ve başta Kars olmak üzere Türk-Rus sınır bölgesinde görevlendirildiler. Daşnak liderlerinin eğittiği bu gruplar, bölgedeki bütün Ermeni köylerinin yönetimine el koydular. Yasa çıkardılar, vergi saldılar, mülteci kabul ettiler ve bölgede seçtikleri Ermenilere askeri eğitim verdiler.

Ermeni halk sahte düşünlere toplanıyor ve propaganda yapıyordu.

Fedailer, her Ermeni köyünde 30-50 kişilik çeteler kurdular.

Fedailerin Mazrig Aşiretini 1897'de yok ettiği düşünüldüğünde, bölgede uzun süre devam eden mezalimin çok önemli bir aktörü olduğunu kabul etmek gerekir.

Anadolu'da Alman-Rus Rekabeti

15 Mayıs 1915, Erzurum

Van'daki huzursuzlukların görünen nedeni, daha önceden de bahsettiğim gibi, halk arasında büyük itibar gören Ermeni eşrafından kişilerin, özellikle de İshans ve zavallı Van Milletvekili Vramiyan'ın tutuklanmaları ve öldürülmeleridir.

Başlangıçta sadece bir katliam karşısında kendini savunmak amacıyla da olsa sonraları belli ki silahlı bir isyan için birçok yerde silahlar depolanmaya başlanılmıştı.

Ekselanslarının daha iyi bildiği üzere Türkiye'deki Ermeniler Rusya'da daima doğal koruyucularını görmüşlerdir ve Rusya da bu koruma hakkını daima kendi hakkı olarak saklı tutmuş ve kullanmıştır. Rus Ermenilerin emniyette olmalarının yanı sıra ekonomik durumlarının da daha iyi olması tabii ki kitleler üzerinde aynı ölçüde büyük bir çekiş gücü yaratmaktadır.

İki yönelim belirlemiştir: biri ancak Türkiye'de mümkün olan ulusal özelliklerin korunmasını ön plana çıkarırken, diğeri ekonomik çıkarları ve Ruslar ile din birliği göz önünde bulundurmaktadır.

Almanya ve Almanlardan sadece az sayıda eğitilmiş Ermeni haberdardı. Eğitilmiş Ermeni gençliğin çoğunluğu Fransız okullarında ve daha sonraları Fransa ve Rusya'da eğitim görüyordu. Hatta savaş çıktığında halkın arasında Almanların "Hristiyan" olup olmadıklarına dair dahi şüpheler vardı, çünkü Türklerle ittifak halindeydiler.

Almanya'nın, Ermenilere büyük acılar yaşatmış monarşik Türkiye hükümdarlığının dostu olduğu gerçeği, Ermenilerin şüpheyle dolu olmalarına neden oluyordu.

Ancak bu değişim özellikle buradaki Ermenilerin, yaklaşık Mart ortalarında, neredeyse patlak vermek üzere olan katliamın yalnızca buradaki konsolosluğun varlığı ve faaliyetleri sayesinde engellendiğine inanmalarından kaynaklanmaktadır.

Buradaki Türk askerlerinin az olmasına rağmen, bir Ermeni isyanın beklenemeyeceği yönündedir. Rus sınırlarına daha yakın bulunan Ermeni yerleşim alanları ise halkları tarafından çoktan terk edilmiş ki bunların bir kısmı, Van'da da olduğu gibi, Türklere karşı savaşmak üzere Rus hücum kıtalarına katılmıştır, bir kısmı da Erzurum'a gelmiştir.

Osmanlı Bankası Müdürü Pastormadyan'ın Şubat'ta öldürülmesi haricinde burada başka siyasi cinayet vakası görülmemiştir. Vali Taksim Bey ... Ermenilerle hesaplaşma vaktinin geldiğini savunan askeri çevrelerin aksine daha ölçülü bir tutum sergilemektedir.

Hükümetin tedbirleri şimdiye dek ev aramaları ve tutuklamalarla sınırlı kalmıştır. Tutuklananların çoğu tekrar salıverildi. Bazıları ülkenin iç kısımlarına gönderilecekler. Ev aramalarından benim bildiğim kadarıyla delil teşkil edilecek bulgulara rastlanmadı. ... Hükümetin bu tutumu Ermenilerin sakinleşmesine büyük katkıda bulunuyor.

Ekselanslarının talimatı doğrultusunda Ermeniler lehine doğrudan bir müdahaleden kaçındım.

Türklerin Gün Işığına Çıkan Şeytani Sevinci!

27 Mayıs 1915, Pera

Önü sürülen iddiaların doğruluğu söz konusu dahi olsa, bizim için bu olayları kamuoyuna taşımak için hiçbir neden yok.

Maraş'tan 8 Nisan günü ayrılmıştım. ... O zamandan bu yana farklı kaynaklardan elde edilen verilere göre Zeytin ve çevre köylerden sürgün edilme olaylarında artış gözlenmiştir. Ayrıca Blank'ın aynı ayın 9'undaki bir telgrafına göre Maraş'tan da göndermeler başlamıştır.

Blank'ın tasvirlerine göre, göç edenlere şimdiye dek gösterilen muamele sürecektir olursa, bu kişiler eğer yolda yaşamlarını kaybetmemişlerse, sefil ve hasta bir şekilde bölgeye ulaşıyorlar ve ekonomik olarak yeniden kalkınacak durumda olmuyorlar. Sürgün edilenlerin yerine Zeytun ve çevresine Balkanlar'dan Müslüman mülteciler yerleştirilmektedir.

Bu arada hükümetin, geniş çaplı bir Ermeni komplosunun varlığı görüşüne, nasıl ulaştığını öğrenmeye çalıştım. Sadece tek olguya rastlayabildim. ... Türk tarafından da adalet uğruna failer cezalandırılmadan önce söz konusu kişilerin sadakatsiz düşünceleri ya da sadakatsiz eylemleri kanıtlanmalıdır. Ancak bu kanıtlara ulaşıldığı kadarıyla gerek duyulmamıştır.

Diğer konularda hükümet komploya büyütme mercekleleriyle bakmış olmalı. Sürgün edilenlerin ağırlıklı çoğunluğunun haksız yere acı çektiğinin kesin kanısındayım. Hayırperverlik kurumunun üyeleri hükümete karşı daima açık hareket etmişlerdir. Bunun için de şimdi cezalandırılıyorlar.

Hükümet, anlaşılabilir bir ya da birkaç kişinin suçu için tüm bir halkın cezalandırılması gerektiğine dair Ortaçağ'a ait bir görüşte ısrarlı görünmektedir. Çünkü onların ölçütleri tüm bölgelerdeki Ermenilerin yok edilmesine dayanıyor. Varlıklı, eğitilmiş ya da belirli bir etkisi olan tüm Ermenilerin, geriye başsız bir sürüsünün kalması için, yok edilmesi öngörülmüyordu.

İlgili kişilerin kendilerinden öğrendiğime göre Maraş'a götürülecekleri söylenen insanlar orada kalabiliriz ve yerleşebiliriz umuduyla her şeye sessizce katlanmışlardır. Maraş'a vardıklarında bir hana tıklmışlar ve bir gün dinlendikten sonra yeniden nakledilmişlerdir.

Nakledilmeleri sırasında kendi gözlerimle insanların askerler tarafından kaburgalarına kısa vuruşlarla ileri kakıldıklarını gördüm ki, insanlar zaten daha fazla ilerleyemeyecekleri kadar birbirlerine yakın, neredeyse üst üste yürüyorlardı.

Yanlarında neredeyse hiçbir şey yoktu ve Türklerin gözlerinde herhangi bir değerleri de yoktu. Kısa süre önce hükümetin emriyle şehirdeki sokak köpeklerinin vurulması emredilmiştir. Bir çok Türk bunu günah saydıklarından köpekleri evlerine almışlardı, ama bunun yanı sıra bir insanı öldürmek günah olmak şöyle dursun, bir başarıydı. ... Hıristiyanlar Türklerin gözünde köpekten bile aşağıdır.

Maraş'tan veda için Binbaşı Said Bey bir de olayların üzerine bir koz koydular Nakli gerçekleştirecek olan askerlere karşılarında ne kadar kötü insanların olduğunun bilincinde olmaları gerektiğini söylemiştir. Çünkü bu insanlardan her birinin isteğinin, eğer mümkün olsa, bir Müslüman öldürmek olduğunu, direnmeye ya da kaçmaya çalışsan olursa derhal vurulması gerektiğini ve son olarak da bu zavallıların kadınlarının tüm haklarını onlara, kadınlarla istediklerini yapabileceklerini söyleyerek vermiştir.

Bugün kimlerin getirildiğini duyduğumda içim parçalandı, çünkü aralarında hükümetin isteklerini yerine getirmek için ellerinden gelen her şeyi yerine getiren kişiler vardı ve yine de sürgüne gidiyorlardı, neden acaba? Varlıklı oldukları için! Bu benim kesin kanaatim.

Türk Binbaşı; "Bizim Kuranımız Almanların Yaptıklarına Müsaade Etmez"

Neden 24 Nisan 1915'te İstanbul'daki Ermeni ayaklanma liderlerinin tutuklandığını anlatan telgrafın ve aynı zamanda tehcir kararını bildiren yazışma açıklanan arşiv belgeleri arasında yer almıyor?

Halep, 27 Temmuz 1915

- 1) Vali Celal Beyin görevden alınmasından beklendiği üzere, şimdi sürgünler Halep'teki sahil şeridine yayılıyor. ... Antep ve Kilis'te boşaltılacakmış, sahil şeridinde yer almamasına rağmen.
- 2) Sis'teki katolikosun aldığı haberlere göre Diyarbakır'dan güneye gönderilen 800 ile 1000 adam hiçbir yere varamamışlar. Hepsinin öldürüldüğü tahmin ediliyor.
- 3) Runkale, Birecik ve Cerabulus'da görülen Fırat Nehri'nin üzerinde yüzen cesetler, bana bu ayın 17'sinde anlatıldığı üzere 25 gün boyunca devam etmiş. Cesetlerin hepsi aynı şekilde ikişerli olmak üzere sırt sırta bağlanmış bir haldeymiş. Bu düzenlilik, bunun bir katliam olmadığına ve hükümet tarafından bir öldürülme olduğuna işaret ediyor.
- 4) Mutlak güvenirliliği olan ve Tell Abiad'ta oturmakta olan yaşlıca bir İsviçreli çiftten öğrendiğime göre Tell Abiad'ta Ermeniler 8 ila 12 yaş arasında olan kız çocuklarını önce 2 Mecidiyeye (bir Medjidi (mecidiye) = 3,50 Mark), daha sonra bir Mecidiyeye ve daha da az paraya satıyorlarmış ya da para almadan veriyorlarmış.

Büyük ihtimalle onlar çöldeki sıcak iklimi ve Bedeviler tarafından kesin beklenen şeyleri yaşatmak istememişlerdir. Tell Abiad Köyü'ne koşup gelen Türkler sürekli oradaki sürgün insanların çocukları için pazarlık yapıyorlardı.

Kafiledelikler çektiklerinden dolayı artık duyarsızlaşmış ve yapılan her şeye ses çıkarmadan boyun eğmişler. Yeterince yiyecek ve içecek verilmiş onlara, ama çok düzensiz olarak. Suyun çok az olduğu Tell Abiad'ın güneyinde, küçük çocuklar ölmek zorunda kalıyor. ... Bütün bir katile susuzluktan öldü bile. ... Gidilecek yerlerde hayatta kalanlar ne yapacak pekiyi?

6) Hükümet aldığı tedbirlerin uygulamasında isteyerek ya da istemeyerek üzerinden kontrolü kaybettiğine ve uygulanan tedbirlerin Çerkezler ve Kürtler tarafından Ermeni katliamına dönüşmesine göz yumduğuna dair belirtiler çoğalıyor.

7) Bağdat treninin şimdiki son istasyonu olan Ras ul Ain üzerinden şimdilerde Harput, Erzurum ve Bitlis'ten Ermeniler gelmekte. Harput'tan gelen Ermeniler, şehrin güneyinde birkaç saatlik mesafede bulunan bir köyde erkekleri kadınlarından ayırmışlar. Erkekleri öldürmüşler ve daha sonra kadınların geçeceği yolun sağına ve soluna bırakılmışlar. Kadın ve kızlardan oluşan bir katile Mardin ve Ras ul Ain arasında bir yerde Bedeviler tarafından tamamen soyulmuşlar.

9) ... Urfa ve Diyarbakır arasındaki yolda hükümetin onları vurdurduğuna artık şüphe kalmamıştır.

10) ... Deniliyor ki, Türk hükümetinin Ermeni halkını tamamen önemsizleşinceye kadar dağıtma kararına sebep olan Almanya'dır.

Türk hükümeti gerçekten olan ve olabilecek Ermeni entrika ve kışkırtmalara karşı haklı önlem uygulamaların sınırını daha çok talimatlarını yayması ve en sert ve kaba biçimde mahalli hükümetleri kadın ve çocuklarda bile uygulamaya mecbur kılması ile çoktan aşmıştır. Amacı

Ermeni halkının mümkün olduğunca büyük bir kısmını ilk çağlardan kalma yöntemlerle bilinçli olarak yok etmek.

Almanya ile müttefik olduğunu iddia eden, fakat bunları yapan bir hükümet, bu işbirliğine layık değildir. Hükümet, dördü müttefiklerle savaşta bulunduğu için ve müttefik Almanya'nın da itirazı uygun bulmamasından dolayı, bu fırsatı Ermeni sorununu gelecek için ortadan kaldırmaya, öyle ki mümkün olduğu kadar az birlik gösteren Ermeni grupları bırakarak kullanmak istemiş olması artık şüphe götürmez. Kitlelerce suçsuzu birkaç suçlu için kurban etti.

Bu söylediklerine burada inanılabilir mi? Bir çok bölgenin yanı sıra Beylan, Soğukluk, Kesab gerçekten savaş bölgesi midir? Erkeklerin neredeyse hepsi silah altına alındığı halde kadın ve çocukların orada bulunmaları tehlikeli midir?

Tel Ermen'de yapılan ve alışılmışın dışında iyi tanıklık edilmiş katliamlar hakkındaki telgraf ile gönderdiğim raporum, tezkirname yayınlanmadan önce elinizdeydi. Sayın Binbaşı von Mikusch olayların fotoğraflarını çekmiştir ve onları sunabilecek durumdadır.

Türk hükümeti binlerce (Temmuz ortalarına kadar 30.000'den fazlasını Adana vilayetinden ve Maraş mutasarrıflığından. Bununla birlikte dağıtmaları gittikçe genişletiyor) -dikkatinizi çekerim- suçsuz Ermeni'yi savaş bölgesinden uzaklaştırılacakları bahanesiyle çöle sürdü, ne hasta ve hamileleri ne de silah altına alınan askerlerin ailelerini ayırt etti, onları düzensiz bir şekilde besledi ve su verdi, aralarında ortaya çıkan salgın karşısında bir şey yapmadı, kadınları bebeklerini ve yeni doğmuşlarını yolda bırakıp gidecek ve erişkin yaşa yaklaşmış kız çocuklarını sattırarak ve kendilerini küçük çocuklarıyla suya attıracak derecede sefalet ve çaresizliğe sürüklemiştir, onları refakatçi takımın iradesine ve böylece namussuzluğa teslim etmiştir, öyle bir refakatçi takım ki bu kızları kendilerine alıp sattılar, onları soyan ve kaçıran Bedevilerin ellerine düşürdü, erkekleri ıssız yerlerde kanunsuzca silahla vurdu ve cesetlerini köpeklere ve akbabalara yem olsun diye bıraktı, bir söylentiye göre sürgüne gönderilen milletvekillerini vurdurdu, hapisanedeki suçluları serbest bırakıp onlara askeri kıyafet giydirek sürgüne gönderilenlerin geçmek zorunda olduğu bölgelere gönderdiler, gönüllü Çerkezleri aldı ve Ermenilerin üzerine saldı. Ama yarı resmi açıklamalarında iddia ettikleri ne? Osmanlı hükümeti ... Türkiye'de dürüst ve barışçıl olarak yaşaya tüm Hıristiyanları devletin iyi niyeti ve koruması altında tutmaktadır ... "

Halep, 7 Temmuz 1915

24 Temmuz 1915 Cumartesi günü Ras ul Ain yolu üzerinden 8 Ermeni'yi yanımda getirdim. 3 kadın, 14 yaşında bir kız ve 5 - 8 yaşlarında 4 kız çocuğu kadınlardan birinin kocasını gözleri önünde öldürüp yakmışlar. Kadın Touem istasyonunda gar personeli (7-8 adam) tarafından o denli tecavüze uğramış ki tekrar kendine gelebileceğinden şüphe duyuluyordu. İki gün boyunca sürekli baygınlık geçirdi ve bu güne kadar benim evimde eşimin ve doktorun bakımı altında yaşamakta. Kadının açlıktan iskelete dönüşmüş 7 aylık tek oğlunu Nuss Tell'de bay mühendis Linsmeyer'in orda gömdük.

İkinci kadını iki kızıyla birlikte bir taş ocağında işçi çadırının içinde buldum. Çadırın açık tarafına yönelik yanın dairede bir çavuş ve 15 er oturmakta idi ve çadırın içinde de sinmiş vaziyette bu kadın tek kişi olarak oturuyordu. Bay mühendis Linsmeyer yanıma bir jandarma

vermişti, o gidip kadınla çadırdan alıp çıkardı; onu olduğunca çabuk bir şekilde emniyette olacağı Nuss Tell'e götürdük.

14 yaşındaki kızı Hoca isimli istasyonda evli olmayan 22-25 yaşlarında bir istasyon şefinin barakasında bulduk. İstasyon şefi kıza tecavüz etmeye çalışıyordu ve kız buna iki gün boyunca direnmiş. Üçüncü günde istasyon şefi kıza 24 saat aç bırakmış ki, kendisini onun arzularına teslim etsin. Bay mühendis Linsmeyer'in sayesinde bu olayı telgrafla müdür Hasenfratz'a rapor edeceğini tehdit etmesiyle, kız bize teslim edildi. Ras ul Ain'da şu sıralar aşağı yukarı 1600 kadın ve çocuk var. Bunlar Harput ve civarından kocalarıyla birlikte sürülen binlerce kişiden geriye kalanlar. Bu 1600 kişinin arasında tek bir erkek ya da 12 yaşın üzerinde erkek bulunmuyor.

Bakımsız ve güneşe karşı koruyan herhangi bir şey olmaksızın sağlıklı olanlarla hastalar birlikte 43 derece güneşin altında onlara refakat eden askerlerin vicdanlarına bırakılmış olarak yatıyorlar. Bay mühendis Linsmeyer geçen ayda "Ermeni ayak takımından" bahsederken şu sözleri sarf etti: *"Kolay etkilenen bir adam değilim, ama bu zavallı ihsanlara bakarken göz yaşlarımı tutamadım."*

Süleyman isminde çavuş 18 kadın ve kız alıp onları 2-3 mecediyeye Kürtlere ve Araplara satıyordu. Bir Türk komiser bana şöyle dedi: *"Artık kaç tane kadın ve kız zorla ya da hükümetin izni olarak Araplar ve Kürtler tarafından alınıp götürüldüğü hakkında ihatayı kaybettik. Bu sefer çoktandır yapmak istediğimiz gibi Ermenilerin işini bitirdik, on Ermeni'den dokuzunu yaşatmadık."*

Ben bunları yazarken karım şehirde bir gezintiden dönüyor ve gözyaşları içinde bana az önce 800 Ermeni'den oluşan bir nakil ile karşılaştığını ve insanların yalın ayak ve yırtıklar içinde o azıcık eşyalarını sırtlarında taşıyarak yürüdüğünü anlattı.

Besnice'de bütün halk yaklaşık 1.800 kadın ve çocuk ve çok az erkek ile sürüldü; sözde Urfa'ya nakledileceklerdi. Fırat nehrine akan Göksu nehrinde soyunmak zorunda kalmışlar, topluca öldürülüp nehre atıldılar.

Son günlerde Fırat nehrinin üzerinde bir gün takriben 170 adet ceset görülmüş, diğer günlerde 50 ila 60 ceset. Bay mühendis Awdis muhasebecisiyle birlikte atla kısa bir gezintiye çıktığında takriben 40 ceset görmüş. Nehrin kenarında kalan cesetleri köpekler, nehrin ortasında takılıp kalan cesetleri de akbabalar yiyor. Yenilerde ağırlıklı olarak kadın ve çocuk cesetleri görülüyor.

Yukarıda adı geçen 800 Ermeni Maraş civarından, Döngeli ve Çürükkos'tan sürülmüşler. Onlara Antep'e götürülecekleri söylenmiş ve yanlarına iki günlük nevale almaları öğütlenmiş. Antep'in yakınlarına varınca: *"Yanıldık, siz aslında Nizip'ten gidecektiniz"* denmiş, Nizip'te: *"Siz Bumbuş'a gidecektiniz"*, Bumbuş'ta: *"Aslında Bab'a gidilecektiniz..."* ve böyle devam etmiş.

Ve 17 günün sonunda nihayet Halep'e varmışlar. Bu 17 gün içerisinde hükümetten hiçbir ihtiyaçları karşılanmamış ve pılı pırtılarını ekmek ile değiştirmek zorunda kalmışlar. Nisib yakınlarında eşyalarını 5 Ltq'ya satmak ve bedeli onlara refakat eden jandarmalara vermek zorunda kalmışlar, yoksa kadın ve kızları alıp ırzlarına geçmekle tehdit edilmişler.

Ras ul Ain'e varan kadınlar yol boyunca birçok kez onlara refakat eden jandarmaların karşılarında soyunmak zorunda kalmışlar. Eşyaları para var mı diye aranmış, saçları da ve edep yerleri, oraya da para saklamış olabilirler mi diye.

Bir kadının en büyük kızı zorla elinden alınmış. Çaresizlik içinde diğer iki çocuğunu alıp kendini Fırat nehrine atmış. Bir iş adamı bana kendi gözleriyle gördüğü bir şey anlattı: bir kadın nehrin kenarına varmış ve çocuğunu alıp çaresizlik içinde nehre atmış.

Said adında Trablus'tan gelen bir göçmen, 4 yıldır Bay Linsmeyer'in seyisliğini yapar, aylık geliri 400 Piaster, gönüllü olarak askere yazıldı, kendi deyimiyle "*birkaç Ermeni'yi doğramak için*". Ödül olarak ona Urfa yakınlarında bulunan A. adında bir Ermeni köyünde bir ev vaat edilmiş. Tel Abiad'daki ambar memuru bay Seemann'ın yanındaki iki Çerkez de aynı sebepten savaş gönüllüsü olarak gitti. Göksu yakınlarındaki Çardaklı isminde bir Çerkez köyünün en yaşlısı bir tanıdığımı şöyle konuşmuş: "*Ev yıkmak için giderler.*"

Arab Pınar'da Almanca konuşan bir Türk binbaşı bana şunları anlattı: Ben ve kardeşim Ras ul Ain'den yolda bulduğumuz birer Ermeni kız aldık kendimize. Biz Almanlara çok kızgınız, böyle bir şey yaptıkları için. Ben ona itiraz edince şöyle dedi: bizim genelkurmay başkanımız bir Alman, v. D. Gotz komutan ve birçok Alman subay var bizim ordumuzda. Bizim Kuran'ımız şimdi Ermenilerin çektiği muamelelere izin vermez.

Bu zor şartlarda kendisine Ermenileri dini ve kültürel açıdan yakın gören Rössler'in gelişmelerden çok etkilendiği, kendisini baskı altında ve çaresiz hissettiği anlaşılıyor.

O nedenle Rössler'in Fırat gibi hızlı akan bir nehirde 25 gün gibi inanılmaz derecede uzun bir sürede cesetlerin yüzdüğünü yazmasını, bunu da "*muhakkak hükümet yapmıştır*" diye değerlendirmesini bu çerçevede görmek gerekir.

Bu arada Rössler'in söze konu telgrafında sıklıkla Bedevilerden şikayet ediyor. Ayrıca tehcirde yer alan Ermenilere düzensiz de olsa yeterli yiyecek ve içecek verildiğini söylüyor. Adalet gibi, yiyeceğin ve içeceğin de kıt olduğu o dönemin Anadolu'sunda, Ermenilerden ziyade Türklerin de açlık, susuzluk ve adaletsizlikten muzdarip olduğunu biliyoruz.

Tehcirde suiistimaller yaşansa da, Cemal Paşa'nın emri üzerine düzenli dinlendirildiklerini ve düzenli olarak beslenme için ödemeler yapıldığını yine Rössler yazıyor.

Burada Almanya'nın Beyaz Kitabı'na değinmek gerekiyor. Bu kitap Rusya'nın nasıl Almanya'yı zorladığını ve savaşa mecbur ettiğini anlatıyor. ... "Alman Büyükelçisi, bazı Osmanlı gazetelerine, harp tahrikçiliği için para dağıtmış; Tanin'e 2000, Tasvir-i Efkar'a 1500, İkdam'a 1500, Sabah'a 1000, Tercüman-ı Hakikat'e 500 Osmanlı lirası vermişti."

Muhtemelen Berlin'in, sefirin, konsolosların ve misyonerlerin Osmanlı ve Ermeniler konusunda farklı bakış açıları ve uygulamaları var.

Ermeni Sürgünü Rohrbach'ın Planı!

Erzurum Konsolos Vekili Scheubner-Richter'den ... İstanbul Büyükelçisi'ne yazılmış...

Erzurum, 5 Ağustos 1915

Ermenilerin göç ettirilmesi belli bir sonuca ulaştı. "Burada konsolosluğun görev alanı dahilinde artık Ermeni bulunmuyor.

Mayıs ayının başlarına kadar buradaki Ermeniler özgür ve herhangi bir engelle karşılaşmadan yaşayabiliyor ve işlerini yürütebiliyordu.

Banka Müdürü Pastormayjan'ın öldürülmesi gibi münferit olaylar sadece kısa süren huzursuzluklara neden oldu. Ancak Türkler tarafından bir kıyım başlatılacağına dair korkular sürüyordu. Bu korkular nedensiz değildi. General Posseltd ve Alman konsolosunun burada oluşları ve bu kişilerin yaptıkları çalışmalar böyle bir kıyımı engelledi denilebilir.

Mayıs ayı başında Van'da meydana gelen ve bilinen olaylar hükümet ve ordunun Ermenilere karşı sert önlemler alınmasına yol açtı. Ordunun hizmetinde bulunan silah altındaki Ermeniler ordudan uzaklaştırıldı ve çalışma taburlarına gönderildi. Erzurum ve Pasin Ovası'nda bulunan ve sadece kadın, çocuk ve yaşlı erkeklerden oluşan halk zorla Mezopotamya'ya gönderilmek üzere köylerinden sürüldü. Askeri nedenle alınan bu önlem ilgili kişiler düşünülmeden ve zalimce yerine getirildi.

Sürülenlere Erzincan yolunda, Mamşatun, Sansar, Fırat Köprüsü ve Perez'de Kürtler ve gönüllü Türkler tarafından saldırı düzenlendi, bu kişiler soyuldu ve öldürüldü. Ölenlerin sayısı 10 bin ile 20 bin arasında idi. Hükümet ölenlerin sayısının 3 bin ile 4 bin arasında olduğunu duyurdu.

Aynı tarihte Erzincan Ovası sakinleri Kemah geçidinde soyuldu, bazıları öldürüldü, bazı kadınlar ise kaçırıldı. Bana ulaşan haberlere göre, bu saldırıya Türk askeri, yani jandarma da katılmış.

Haziran ayı başlarında Ermeni eşrafından ilk grup Erzurum dışına çıkarılmış. Kendilerine şehri terk etmeleri için 14 gün süre tanınmış. 16 Haziran'da yaklaşık 500 kişi Erzurum'u terk etmiş, Harput Dağları üzerinden Urfa'ya gitmişler. Hükümet bu kişiler arasında yolda 14 kişinin öldürüldüğünü bildirdi. Bana ulaşan özel bilgilere göre ise erkeklerin tamamının öldürüldüğü yönündeydi. 19 ve 20 Haziran'da 3 bin kişiden oluşan ikinci grup Erzurum'u terk etmiş. Bayburt civarında gruptan bazılarının, özellikle de erkeklerin gruptan ayrıldığı haberi geldi. Gruptan ayrılanlar hakkında bilgi edinemedim. Muhtemelen öldürülmüş olmalılar.

Kalanlar başlarına bir şey gelmeden Erzincan'a ulaşmışlar ve yol güvenliği sağlanıncaya kadar da orada kalmışlar. Yaklaşık 300 kişiden oluşan üçüncü grup ise 26 Haziran'da Erzurum'u terk etmiş. Kendileri iyi bir durumda ve herhangi bir tacize uğramadan Erzincan'a ulaşmışlar. Kendilerine daha önce hükümet tarafından oturma izni verilen ancak daha sonra ordu tarafından geri alınan, ağırlık olarak zanaatkar ve ailelerinden oluşan dördüncü grup ise yine sağlam bir şekilde Bayburt üzerinden Erzincan'a ulaşmışlar. Böylece 15 Temmuz'a kadar Ermenilerin neredeyse tamamı Erzurum'u terk etti. Şehirde kalanların ise hastalık vb. gerekçeleri gözetilerek kendilerine özel nedenlere bağlı oturma izni verildi. Vali ve benim şehirde olmadığımız bir sırada üst düzey asker Komutanların emriyle bu kişilere verilen oturma izinleri aniden geri alınmış. Yolculuğa çıkamayacak durumda olan birçok kişi kendilerine erzak dahi sağlayamadan Erzurum'u en kısa sürede terk etmek zorunda kaldı. Bu son grup Aşkale ve Bayburt'ta kısmen soyuldu.

Komşu vilayetlerden sürülen Ermeniler arasında ölenlerin sayısının daha yüksek olduğu söyleniyor. Örneğin Hanus Ovası'nda büyük çapta Ermeni kıyımı yapıldı. Trabzon'da da Ermeni erkeklerin neredeyse tamamının öldürüldüğü söyleniyor. Gerçekten de Erzincan'da bulunduğum sırada oradan geçmekte olan Ermeniler arasında neredeyse hiç Ermeni erkeğe rastlayamadım. Sürülmenin biçimi de kaba oldu. Örneğin Trabzon vilayetinden yapılan sürülmelerde insanlara sadece birkaç saat zaman verildi ve eşyalarını satmaları yasaklandı. ... Benzer kabalık Sivas'taki Ermenilere de uygulandı.

Ekselanslarınızın talimatları ve bildiğim kadar da, sürülen, suçsuz Ermenileri herhangi bir şekilde koruma hakkımız yok. ... Yaptığım müdahaleleri bu nedenle talimat gereği dostça tavsiyeler ölçü ve sınırında tuttum ve böyle yaparken makamımı kullanmadım.

Valiye bu onur kırıcı tutumun sürmesinin, Türkiye'nin saygınlığına ve yurtdışındaki tarafsız dostluklarına zarar vereceğine uygun olduğunu belirttim. Ardından bu tür olayların yabancıların Ermeni sorununa kolayca karışmasını sağlayacağını ve Türkiye'nin konumunun gelecekte yapılacak olası barış görüşmelerini gereksiz yere zorlaştıracakım vurguladım.

Vali konuya bakışımı haklı buldu. Ancak sorumluluğun kendisinde olmadığını, kendisinin de ordu emri altında bulunduğunu söyledi. Yolların güvensiz oluşu vali tarafından bilinmesine rağmen Ermenilerin korumasız olarak gönderilmesini ordu emretmiş.

Türk halkı içinde akıllı düşünen geniş çevreler, toprak sahipleri, bu kıyımı onaylamıyor. Ermenilerle birlikte çalışmış ve iyi geçinmiş olan bu çevreler "Ermeni Sorununu Çözme Sistemi'nin ekonomik ve politik tehlikelerini görmekteler.

Büyük toprak sahipleri bana Alman hükümetinin Türk hükümetini Ermenilere karşı neden böyle davranmaya götürdüğünü sordular. Soru soranlar arasından çok saygın bir bey, eskiden Ermeni kıyımı yapıldığını, ancak bunun genelde sadece erkeklere karşı yapıldığını, şimdi ise Kuran'a da karşı gelerek binlerce suçsuz kadın ve çocuğa kıyıldığını söyledi.

Bunu söyleyen kişi ayrıca bu kıyımın halk tarafından değil, sistemli olarak ve hükümetin, yani "Komite"nin emri ile yapıldığını özellikle vurgulayarak sözlerine ekledi.

Burada vurgulanması gereken, Ermenilerin sürgün edilmesinin Alman hükümetinin ısrarıyla yapıldığı dedikodusunun kasten yayıldığıdır. Eğitimli Türk ve Ermeni çevrelerinde Prof. Rohrbach'ın Alman Şansölyesi'ne sunduğu bir raporda, Mezopotamya bölgesinde, Bağdat Tren Yolu güzergahında çekilen insan varlığı sıkıntısının kapatılması için Ermenilerin uygun bir öge olduğu yer almış. Alman hükümeti bu rapor üzerine Türk hükümetini Ermenileri buraya göndermeye yönlendirmiş.

Ermeni Devrim Komitesi ve Rus gizli görevlilerinin desteklediği yerlerde ayaklanmalar düzenlendiği ve buradaki ayaklanmaları düzenleyen suçlulara karşı her türlü sert önlemin alındığı da oldukça doğal.

Eğer burada bir ayaklanma planlansaydı, bunun için en uygun zaman Rusların Erzurum önlerine 35 km kadar yaklaştığı Ocak ayında olurdu. Erzurum Garnizonu'nda o sırada birkaç yüz jandarma, çalışma taburlarında ise üç dört bin kadar işçi bulunmaktaydı.

Kendi hükümeti tarafından baskıya uğrayan ve kötü muamele gören, yani başka bir milliyete ve başka bir dine mensup, hoşnut olmayan sınır halkının zafer kazanmış ve ilerleyen, üstelik aynı dine mensup, kendisini kurtarıcı olarak göstermiş ve sınırdaki Ermenilere çeşitli vaatler veren bir düşmanla birleşmesi bana esef verici geliyor, ancak bunu aynı zamanda doğal da karşılıyorum.

Ancak kendisini uygar olarak niteleyen bir hükümetin hoşnut olmayan bazı halk kesimlerinin haklı olarak baş kaldıracağını öngörerek, gerek uygun askeri önlemler açısından olsun, gerekse hükümetin kuracağı siyasi görüşme açısından olsun, en başta, zamanında önlem almayıp, polis teşkilatı ve "çetelerin" (atlı ve gönüllü Türkler) kışkırtmalarına da kayıtsız kalmasını, hatta bu kışkırtmaları desteklemesini doğal görmüyorum.

Böylece hükümet kendi halkının geniş bir kesiminin dizginini elinden kaçırmış, "misilleme çılgınlığı" ve ırk nefretiyle de halk yığınları arasında kızgınlık uyandırmıştır. Sonra aynı hükümet kendi kayıtsızlığından kaynaklanan durumdan doğan sonuçları cezalandırarak, bilerek ya da bilmeyerek ayaklanmalara neden olarak, tüm bir halkı ekonomik ve kültürel olarak yok etmeyi, ortadan kaldırmayı bir fırsat olarak görmüştür.

Bu yok etmenin, burada olduğu gibi mümkün oluşu, on binlerce Ermeni'nin karşı koymadan kendilerini az sayıdaki Kürt ve çeteciye kıydırmaları, Ermeni halkının ne kadar az bir devrimci ruha sahip olduklarını ve savaştan olmadıklarını kanıtlıyor. Ermeniler, özellikle şehirde oturanlar, o "*doğunun Yahudileri*" iş bilir tüccarlardır, dar görüşlü siyasetçidir, ancak tanıdığım kadar onların çoğu aktif devrimci değildir.

Eğer bu insanlar aktif devrimci ve silahlı olsalardı, her koşulda kendilerini ölümün beklediğinin bilincinde olarak sayılarının da fazla oluşu nedeniyle, sürgünlere şiddet kullanarak karşı koyarlardı.

Ancak karşı koymalar sadece bazı yerlerde, (Ermeni) Devrim Komitesi yönetiminin bulunduğu yerlerde oldu. Oysa göçe zorlamalar sırasında herhangi bir olay olmamış ve bu insanlar kaderine razı olarak kıyıma uğramıştır. Türk Ermenilerinin korkusu karşısında Türklerin duyduğu korku herhalde daha fazlaydı.

Ermeni sorununun ele almış biçimi hükümet erkinin sorumluluk taşımayan ve sadece kendi çıkarlarını bilen insanların elinde bulunduğunu açıkça gösterdi.

Üstelik en büyük mülki erkan olan vali de yaşanan aksamalardan ve karşılıklı katliamlardan rahatsız. O nedenle sürülecek Ermenilere yolculuğa hazırlanmaları için zaman veriyor. Onların yanlarına eşya almaları ve eşyalarını satmaları için izin veriyor. Dahası ürün, eşya ve değerli mallarını Ermeni kilisesinin korumasına vermesini onaylıyor, Şayet kimilerinin iddia ettiği gibi, bütün mesele bazı kötü niyetli kişilerin Ermenilerin malına, mülküne ve parasına el koyma gayreti olsaydı, bu izin verilmezdi.

O dönemde Anadolu'da kabaca iki kesim vardı. Bunlar kendisini "ümme" olarak görenler ve "gayrimüslimler", o nedenle "ırk" kavramından da, "ırk nefreti" kavramında da söz etmek mümkün değil.

Tehcirde Aksamalar ...

Pera, 19 Ağustos 1915

İzmit'teki Katolikler öbür Ermenilerle birlikte sürgün edildi.

Sürülenlerin durumu oldukça kötü ve özellikle de fakir olanlar daha büyük acı çekiyor. Çoğu anne çocuklarının çektiği acıları daha fazla görmemek için onları nehirlere atıyor. Başka analar da çocuklarını kaçınılmaz ölümden kurtarmak ve bir parça ekmek satın alabilmek için yavrularını satıyor. Beş yaşına kadar olan çocuklar 5 Kuruşa, yani bir Marktan daha az bir miktara satılıyor. 15-20 yaş arasındaki bir genç kız ise 20 Kuruşa satılıyor. Özellikle gece bastırıldığı evli kadınlara ve kız çocuklarına çirkin şeyler yapılıyor.

Güvenilir bir şahit yağışlı bir gecede açıkta ve yerde yatan, çoğu çocuk yüzlerce ceset gördüğünü anlattı.

Talat Paşa Tehcirin Düzgün İşlemesi İçin Çabılıyor

İstanbul Büyükelçisinden Almanya Şansölyesine... Pera, 4 Eylül 1915

Talat Bey birkaç gün önce de konuya ilişkin şu ifadeyi kullandı: "*la question armenienne n'existe plus (Ermeni Sorunu yok)*".

İmparatorluk hükümeti Ermenilerin yaşadıkları yerleri önceden belirlenen bölgelerle değiştirmek suretiyle sadece bir tek şeyi hedeflemektedir. O da hükümet karşıtı Ermeni milliyetçiliği yönündeki eylem ve girişimleri önlemek ve ortadan kaldırmak ile bir Ermeni devletin kurulması girişimini ortadan kaldırmak olmasa bile daha çok bunu engellemektir.

Talat Paşa, yaşanan aksamaları ve eksiklikleri inkar etmiyor veya savunmuyor. Talat Paşa -tam aksine- bunların telafisi için gereken emirleri veriyor ve dahası, rahatsızlık duyanlara, bu emirleri ilgili makamlara ileten yazışmalardan da birer kopya veriyor. Bir soykırım (?) için pek alışılmadık bir durum ...

Bulaşıcı Hastalıklar Mısır Harekatı Yolunu Tıkıyor

Halep Konsolosu Rössler'den Olağanüstü Misyona İstanbul Büyükelçi Hohenlohe-Langenburg'a giden bir yazı var. ... Halep, 27 Eylül 1915

Daha önce kimsenin görmeyeceği şekilde gerçekleşen teker teker sahneler, kısa zaman önce Halep'te halkın kendi gözleri önünde cereyan etti. O günden bu yana hükümet tedbirlerini, sürgün edilenlerin sürüleri büyük ölçüde Halep'ten geçirilmeden götürülmesi yönünde almıştır.

Aynı ayın 10'unda ve 12'sinde iki katile geldi, her birinde 2000 sürülmüş kadın ve çocuk ile Ras ul Ain üzerinden buraya vardı. Öyle bir katile idi ki ancak bir Wereschschagin'in fırçası ile resmedilebilecek bir dehşeti andırıyordu. Jandarmalar, korkunç derecede zayıflamış ve ölümün defalarca yüzlerine yazılmış olan yaratıkları kırbaçlarla vurarak Halep'in sokaklarında tren istasyonuna doğru, onlara şehirde bir yudum su içmelerine ya da bir lokma ekmek yemelerine izin vermeksizin sürüyorlardı.

Su ve ekmek dağıtmak isteyen şehir halkı bunu yapmaktan alı koyuldu.

Bağdat treninin işletme müdürü bana dedi ki, hayatımda çok şey görmüş ve dayanıklılık kazanmış, ancak bu katile gibi bir şeyin mümkün olabileceğini hayal bile edememiş. Bu katile ona Hindistan'daki açlık resimlerini hatırlatmış. Cemal Paşa'nın sürgün edilmiş kişilerin fotoğraflarının çekilmesini neden bu denli katı bir şekilde yasakladığı buradan anlaşılıyor.

Sürgün edilen kişiler arasında Eylül ayı başından itibaren günde ortalama 25 olan ölüm olayları, Eylülün ortalarına doğru hızlı bir şekilde 40, 60 ve fazla sayılara yükseldi. (Adı geçen ayın 26'sında ölümlerin sayısı 110 kişiydi, aynı ayın 27'sinde ölü sayısı 95 kişi. Eylülün ortasından beri ölü sayısı 80'den aşağıya düşmüyor). Tüm sürgün kişilere kalacak yer sağlanamadığı için ölmek üzere olan kişilerin yollarda yattığı oluyor.

Cenaze hizmetleri geri kalan her şey gibi kötü bir organizasyon ile yürütülüyor. Bana anlatılanlara göre, birkaç defa gömülecek vücutların mezara yatırılmak istendiği anda – onları tabuta koymadan gömüyorlar - hala yaşam belirtileri gösterdiği olmuş.

Bir mezarın yakınlarında ölmek üzere olan iki kadın yatıyordu. Etraflarında mezarıcı ve sokak çocukları durup ölüm anını bekliyorlardı ki, onları mezara koyabilsinler. Bu kadınların buraya nasıl geldiklerini sorduğumda şu cevabı aldım. Bir öküz arabasının üzerinde beş ceset tabutsuz üst üste yerleştirilip getirilmiş. Mezarıcı görevini yerine getirmek isterken o beş vücuttan üçünün hala yaşadığını fark etti. Ölüm zamanının henüz gelmediği anlaşılan bir çocuk mezarlıktan uzaklaştırılırken ölmek üzere olan iki kadını burada bıraktılar. Bir gün önce 15 yaşındaki kızı mezara yatırmak isterken onun hala yaşadığını fark eden mezarıcıyla da konuştum. Bu olayı bana kendisi de doğruladı.

Mardin ve civarı için buralı bir Alman tüccar tarafından bana aşağıdaki veriler teslim edildi. Veriler mağdur kişilerin akrabaları tarafından oluşturulmuştur ve muhakkak araştırılması gerekmektedir. Objektif olarak doğru olup olmadığı ancak gelecekte anlaşılacaktır. Ancak şüphe götürmeyen bir şey var, o da, Ermenilerden başka Hıristiyanların da bu takibe dahil edilmiş olmalarıdır.

Yerler	Nüfus	İslam	Ermeni	Katolik	Esk. Süryani	Süryani	Kat. Protest.	Keldani
Mardin	50,000	27,000	10,000		10,000	1,500	1,400	100
Tell Armen			4,500					
Goliye			5,000					

Siirt'te (Bitlis vilayeti) ve Djeziret ibn Omar'da (Diyarbakır vilayeti) Kaldeler, Mardin'in kuzeyinde kalan Djebel et Tor'da bütün Hıristiyanlar yok edildi.

Gecikmiş olarak burada duyulduğu üzere Mardin'de iki mutasarrıf görevden alınmış, çünkü hükümetin verdiği emirleri Ermenilere karşı uygulamayı reddetmişler.

Şayet Osmanlı askerleri ve subayları izin vermediyse ve engellediyse, "soykırım kurbanı fotoğrafları" nereden çıkıyor? Acaba Ermeni mezaliminde hayatını kaybeden Türkler olabilir mi? Bu sorunun cevabı çok kişiye ezberini bozdurabilir.

Almanlar Mağdur, Ermeniler Mağdur, Çeteler Mazur

Halep Konsolosu Rössler'in Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg'e gönderdiği...

Halep, 8 Aralık 1915

Ranke, "Dünya Tarihi" adlı eserinde Büyük Karl'ın Saksonyalılara yönelik uygulanacak politika konuşmasında: "Sert yasalara karşı direnç oluşur. Bu tür iç içe geçmiş olgularda bu hep yaşanır. Muhalefetin karşı çıkmasını önlemek için alınacak zorunlu gerekli önlem ve ilkeler kendiliğinden muhalefeti doğurabilir" der.

Bu cümle Türk hükümetinin 1895 yılından bu yana iniş çıkışlı olarak Ermenileri kıyım politikasına uyarlanabilir. ... Hükümet Ermenilere karşı tarihte ender rastlanır sertlikle önlemler aldı ve böylece üç bölgede direnişle karşılaştı: Fundacık'ta, Suadiye'de ve Urfa'da.

Türlere Karşı Ermenileri Destekleyelim

Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg, İstanbul Maslahatgüzarına Neurath'a...

15 Ekim 1915, Berlin

İnandırıcı belgelerden yola çıkarak, eğer maruz kaldıkları insanlık dışı muameleye bir an evvel dur denmedikçe, Ermenilerin yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya oldukları kesindir.

Zaten Rusya-Türkiye savaşından bu yana doğu vilayetlerindeki yüzlerce Ermeni köyü Kürtler ve yasadışı milislerce yağma edildikten ve binlerce savunmasız Ermeni katledildikten sonra, Mayıs sonunda tüm Ermeni halkı bütün Anadolu vilayetlerinden ve ilçelerinden Bağdat yolunun güneyine Arap steplerine nakledilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu kural insanlık dışı bir sertlikle geçtiğimiz aylarda uygulamaya konuldu. Ermeni halkının askerlik çağı gelmiş tüm erkekleri orduya alınıp iç bölgelerin silahsız bir halde cephe gerisi yollarında yük taşıyıcıları ya da yol inşaatları işçisi olarak görevlendirildiklerinde, erkek

koruyucuları ellerinden alınmış kadın, çocuk, hasta ve yaşlıları oturdukları yerlerden kaçırdılar; varlıklarına el koydular ve donanımsız ve yiyeceksiz, çıplak ayaklı, aç, hakaretlere maruz kalmış ve sürekli işkence ve tacize maruz kalarak, yüzlerce, binlerce sürü benzeri yığınlar halinde yüzlerce mil sürgüne sürüklendiler.

Nakledilen kadın, çocuk ve yaşlılardan neredeyse yarısından daha azı varış noktalarına ulaşabilmişlerdir. Kızlar ve genç kadınlar Türk haremlerine ve Kürt köylerine kaçırılmışlardı. Oralarda Müslüman olmalarından başka çareleri kalmamıştı. Aynı şekilde, sayısız çocuk ebeveynlerinden alıkonulmuştur ve şimdi Müslüman olarak yetiştirilmekteler.

Ermeni patriğinin istatistiklerine göre nakil ile karşı karşıya kalan vilayetlerde yaklaşık 1.200.000 Ermeni yaşamaktaydı.

Nüfusun bir kısmının dağlara kaçabildiği ve uzak bölgelerin nakledilmediği varsayılsa bile, yine de geriye nakle ve katle maruz kalan yaklaşık bir milyon Ermeni Hıristiyan kalıyor, üstelik mezheplerine de bakılmaksızın Gregoryanlar, Katolikler ve Protestanlar.

İçerideki, neredeyse tamamıyla Ermenilerin elinde bulunan ticaret ve zanaatkarlık yok edilmişti. İstanbul (yaklaşık 180,000), İzmir (28,000), Adana ve Ermeni bölgelerinin muhitinde bulunan ve şimdiye dek nakil işlemine maruz kalmayan diğer şehirlerde ticaret ve zanaatkarlıkla uğraşan Ermeni nüfusun göç ettirilme hazırlıkları, Almanya'yı son derece yakından ilgilendiren, Türkiye'nin ekonomik gelişimi için vahim sonuçlar doğuracaktır.

Ülkeyi tanıyan uzmanların yargılarına göre Türk ve Yahudi halklarının Ermenilerin bıraktığı boşluğu doldurmaları onlarca yılı alacaktır.

Bizim vicdanımızı rahatsız eden, birer Hıristiyan olarak Alman halkına, Türkiye'nin müttefiki olarak söz konusu olaylar karşısında yükleneceği sorumluluktur.

Ayrıca erkeklerin askere alınmasıyla korumasız ve aç kalan sadece Ermeniler değil, bütün Anadolu'ydu. Bu durumun getirdiği mahsurları Türkler çok uzun süredir yaşıyordu, bilhassa çevresinde Ermeni olanlar.

Cemal Paşa Tehcirin Düzilmesi İçin Devrede

Olağanüstü Misyona İstanbul'da Bulunan Büyükelçi Wolff-Metternich'ten Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg'e... Pera, 9 Aralık 1915

Bu kez bilerek üçlü yönetimin üyelerinden birine değil, baş vezire gittim, çünkü onun Ermeni takibini onaylamadığını biliyordum. Gerçi baş vezirin Ermeni takibini sonlandırma gibi bir gücü yok, ancak düşüncelerimi arkadaşları karşısında değerlendirme arzusunda olacaktır.

Hıristiyanlık Elden Gidiyor!

İstanbul'da Bulunan Büyükelçi Wolff-Metternich'ten Alman Şansölyesi Bethmann Hollweg'e...Pera, 24 Ocak 1916
Samsun Konsolos Yardımcısı Kuckhoff'un verdiği bilgiye göre, ki bu bilgi öbür taraflarca da doğrulandı, Karadeniz bölgesinin çeşitli ilçelerinde Ermenilerin kısmen ikna yoluyla kısmen de tehditle geniş çapta İslam'a geçmeleri sağlanmış.

Öbür yandan da çok sayıda Ermeni, cezalardan ve sermayelerinin ya da mülklerinin ellerinden alınmasını önlemek için kendiliğinden İslamiyet'e geçmeyi kabul etmişler. Ancak bu süreçte yetkilileri ikna etmemiş ve İslamiyet'e geçen bu kişileri yine de sürmüşler.

Ermeni Patriği Aralık ayının ortalarında bana, Anadolu'da sürülen Ermeni ailelerinin eşi ölmüş ya da kayıp olan bayan üyelerini İslam'a geçmeleri için gruplar halinde Müslüman köylere dağıtıldığını ilettiler.

"Ermeni Sorunu" İçin Çözüm Paketi?

Alman Milletvekili Matthias Erzberger'den Dışişleri Bakanlığında merkez görevindeki Rosenberg'e gönderilen ...
Berlin, 3 Mart 1916

Milliyetçi-Ermeni bağımsızlık fikrinin temsilcileri Rusya'ya dayanan Ortodoks Ermenilerdi.

Katolik Ermenilerin sadık tutumlarına ve onlara verilen teminatlarla rağmen yurttaşlarının başlarına gelen kaderin aynısı onları da buldu. Onlarda can ve mal kaybı aşağı yukarı diğerlerindeki kadar büyük, uygulamada genelde yapılan tek fark infaz ve sürgünlerin birkaç gün ya da hafta ertelenmesiydi.

15 piskoposluktan 11'i artık faal durumda değil. ... Örneğin İzmit'te Katolik Ermeniler Gregoryen Ermeniler gibi kovuldu, yaşadıkları semtler yakıldı, malları sözde kovulanlara dağıtıldı ama aslında Türk memurların zenginleşmesi için verildi.

Sürgün insana öldürülmekten daha hafif bir cezaymış gibi gelir. Ama aslında ikisinin birbirinden pek bir farkı yoktur. Çünkü yapılan genel katliamlardan her zaman bazıları kaçabiliyor, saklanabiliyor ya da dağlarda gizlenebiliyorken, sürgünlerde hayatta kalma şansları çok daha düşüktür.

Sürgün yerine vardıklarında onlar için durup dinlenmek yok, hemen tekrar yeni bir sürgün yerine doğru sürülmeye başlarlar ve oradan da yine yeni bir yere, öyle ki asla dur durak yok. Türklerin yerleşim yerlerinde yaşayan aileler dağıtılır ve genel olarak erkekleri, kadınlardan ayırdıkları için kadınlar geçimlerini kendi başlarına sağlamak zorunda kalıyorlar. Açlık ve tehditler onları Türklerin ellerine düşürmektedir. Bu durumda çocuklar kendiliğinden Türk olmayı kabul ediyorlar ya da "savaşta öksüz kalmış çocuk olarak" devlet tarafından resmi yollarla Türkleştirilirler.

Türklerin Ölçülü Tutumu Düşmanda Şaşkınlık Yarattı

Erzurum'da bulunan Konsolos Vekili Scheubner-Richter'in Alman Şansölyesine... Münih, 4 Aralık 1916
Bitlis'e kadar geçtiğimiz yollardaki bölgelerde bulunan harap edilmiş köylerde katledilen Ermenilerin korkunç manzarasının etkisi diğer baylara da ulaşmıştı. ... Tekrar tekrar tüm suçlu Kürtlere yükleyen açıklamalarla bizim gözümüzdeki kötü izlenimi hafifletmeye çalıştılar.

Ermenilere uygulanan nakillerin onların imhasına eşit olacağına, daha doğrusu tam da bunun amaçlandığına ilişkin duyduğum ve Erzurum'dan gönderdiğim raporumda da belirttiğim kaygılarım, ne yazık ki gerçekleşti. Bu nakledilen milletten hala Mezopotamya'da yaşayanlar, acınası bir halde bulunmaktalar. İstanbul'da ve başka büyük şehirlerde yaşayan birkaç yüz binin dışındakiler hariç Türk Ermenilerin kökünün kurutulduğu söylene abartılmış olmaz.

Ne yazık ki şimdilik bu konu kapandı. Artık yardımlarımızı ve ilgimizi sadece Mezopotamya'da hayatta kalanların durumunu kolaylaştırmaya yönlendirebiliriz.

Önemli Türk şahsiyetlerle yaptığım bir dizi konuşmalar bende şu izlenimleri bıraktı: Genç Türk Komitesinin büyük bir bölümü, Türk devletinin yalnızca saf Müslüman ve Türk yanlısı temeller üzerine kurulması gerekli olduğu görüşünde buluşuyor. Burada yaşayıp da Müslüman ve Türk olmayanlar zorla Müslümanlaştırılmalı ve Türkleştirilmeli, bunun mümkün olmadığı kimseler ise yok edilmeli.

Bu planı gerçekleştirmek için bu baylara bu zamanlar en uygun görünüyor.

Programlarının ilk noktası olarak Ermenilerin ortadan kaldırılması geliyordu.

Türkiye'ye müttefik olan o güçlere ise, söylenenlere göre düzenlenmiş bir isyan mazeret olarak öne sürüldü. Bazı yerlerdeki yolsuzluklar ve Ermenilerin kendini koruma çabalarıysa abartıldı ve Ermenilerin savaş bölgelerinden tehcir edilmelerine teşvik etmek için sebep olarak alındı. Yollardaki Ermeniler Komitenin kışkırtmalarıyla Kürt ve Türk çeteler tarafından, kısmen jandarmalar tarafından bile öldürüldü.

Aşağı yukarı aynı zamanda Doğu Kürdistan'da Nesturiler kahramanca karşı koymalarına rağmen Musul Valisi Haydar Bey tarafından yerlerinden kovuldular ve kısmen öldürüldüler. Tarlaları ve evleri tahrip edildi. Hayatta kalmayı başaranlar Ruslara sığındı ve şimdi onların saflarında Türkiye'ye karşı savaşıyorlar.

Halil Beyin Kuzey İran'a düzenlediği sefer, Ermeni ve Suriyeli taburlarının katledilmesine ve Ermeni, Suriyeli, İran'lı halkın Kuzey İran'dan kovulmasına sebep oldu ve arkasında Türklere karşı büyük bir nefret bıraktı.

Araplarla bir hesaplaşma da düşünülüyor, ancak bu sıralar askeri olarak uygun olmayan durum bugün için henüz zamanın gelmediğine işaret ediyordu. Bunun yerini tutacak başka uygun bir yol olarak, şimdi sıkı bir şekilde acemi Arapları silah altına alıp onları Arap birlikleri olarak iklim şartlarının zor olduğu yerlere (Kış seferi 1914 Erzurum, 1915 Kuzey İran) en zayıf teçhizatla göndermeyi buldular.

"Eğer biz Türkler, Osmanlı Devletinin yaşaması için olan bu savaşta kan kaybından öleceksek, o zaman bunda başka bir millet de kalmayın." Genç Türklerden olan bir politikacının bu cümlesi, Genç Türklerin bakış açısını en iyi şekilde anlatıyor.

Türkler Aşağılık İrkmış!

Alman Angelikan Kilisesi Yardım Misyonu Müdürü A.W. Schreiber'den Almanya Dışişleri Bakanlığı'na Berlin, Steglitz, 14 Haziran 1917

Sürülenlerden geriye kalanlar Suriye ve Mezopotamya'nın kuzeyinde yokluk içinde barınıyor. Bu grup her geçen gün salgın hastalık ve zorla din değiştirmeler sonucu azalıyor. Geriye çok az erkek kaldı. Anadolu şehirlerinde çoğunlukla İslamiyet'e geçmiş olan firari ve dağılmış insanlar bulunmaktadır. Yığınlar halinde zorla din değiştirmelerin yanı sıra, bir karakteristik belirti de Ermeni çocuklarının yığınlar halinde evlat edinilmesidir. Burada binlerce çocuk söz

konusu. Bu çocuklar evlat edindirildikten sonra fanatik Müslüman olarak yetiştiriliyor. Cinayetler azaldı. Ancak yok etme süreci henüz bitmedi, sadece biçim değiştirdi.

Yapılanların sorumluluğunu devrimci Ermeni çevrelerine yüklemek anlamsız. Devrimci Ermeni çevreleri Türk bakış açısıyla yok sayılıyordu. Ermeni bakış açısıyla ise durum böyle değildi. Türk ulusunun bütünü Ermenilere yapılanlar konusunda suçlanamaz.

Konudan ancak küçük bir azınlık sorumludur.

Ermeni halkına yapılan ve yapılmakta olanlar, dünya tarihinin en büyük cinayetidir. Yeniden yapılanmış bir ülkenin halkı bir Hıristiyan ulusunun dejenere olmuş, aşağılık bir ırk tarafından yok edilmesini öylece kabul mü edecek?

Yarım Milyon Ermeni Kafkasya'ya Gitti

Kafkasya Alman Heyeti Başkanı Kress von Kressenstein'in Alman Şansölyesi Hertling'e 11 Temmuz 1918 tarihinde gönderdiği bir rapor var. Tiflis, 11 Temmuz 1918

Ermeni çevrelerinin tehcir konusundaki temelsiz iddiaları ve rakamlardaki bazı kalem oynatmaları arasında önemli bir tanesi vardır. Ermeniler, tehcir döneminde Kafkasya'ya göç edenleri görmezlikten gelirler ve onları da "kayıplar" arasında gösterirler.

Bugün Ermenistan'da kökeni Anadolu olan ve tehcir sırasında ailesi Ermenistan'a göç eden çok aile vardır. Ama onlar da "Madem Anadolu'da Ermenilerin hepsi çöle gönderildi ve yolda öldü. O zaman biz nasıl buradayız?" sorusunu kendisine sormaz.

Kafkasya Alman Heyeti Başkanı Kress von Kressenstein'in Alman Şansölyesi Hertling'e yazdığı bu rapora göre, Ermeni Piskoposu Meşrop, Türkler tarafından ele geçirilen ve tehdit edilen bölgelerden kaçmak zorunda kalan yarım milyon kadar Ermeni Nisan ayının ilk yansında panik içinde köylerini terk etmişler. Ardından Erivan civarında toplanmışlar" diyor.

Yine aynı patrik Anadolu'da 1,2 milyon Ermeni olduğunu söylüyordu. 1,2 milyondan yarım milyon çıkarsa, geriye 700,00 kalır. Tehcir sadece belli vilayetlerde 15-55 yaş aralığında ve Ortodoks olanları kapsıyordu.

Osmanlı rakamlarına göre tehcirden sonra Anadolu'ya dönenler 644,900 kişi olduğuna göre, salgın hastalıklar, eşkıya saldırıları ve görevi suiistimal sonucu hayatını kaybedenlerin rakamı 55,100 olabilir. Elbette tehcirden sonra Suriye'ye ve Lübnan'a yerleşenler de var. Ama hiç olmadığını varsaysak dahi, rakam 55,100 olabilir.

Ancak bu rakamdan, 55,100'den Katolik ve Protestan ve diğer vilayetlerde olan Ermenileri de çıkarmak gerekiyor. Ermeni Patriğinin telaffuz ettiği 1,2 milyonun sadece tehcire tabi tutulanlar olduğunu varsaysak da, rakamlar daha fazla esnemiyor.

Nitekim TTK Başkanı Yusuf Halaçoğlu'da elindeki belgelerden hareketle 438,758 Ermeni'nin tehcir edildiğini ve 382,148 Ermeni'nin tehcir bölgesine ulaştığını yazıyor ve salgın hastalıklar ve eşkıya saldırıları ile hayatını kaybedenlerin sayısının, 30,000-40,000 arasında olduğunu ifade ediyor.

Nakil, Osmanlı Devleti'ne karşı silaha sarılan Ermeni gruplarını ve onlara lojistik destek verenleri kapsamaktadır.

Göç hazırlığı yapmaları için bir hafta ile 15 gün arasında süre verilmiştir.

Göçen Ermenilerin tüm ihtiyaçları (yiyecek, sağlık, bilet temini v.s.) devlet tarafından "Muhacirin tahsisatı"ndan karşılanmış, bir şehir ve kasabada yaşayan Ermenilerin tümü sürgüne gönderilmemiş, hastalar, yetimler, Katolik ve Protestan mezhebi mensuplarıyla, zanaat sahipleri ve orduda görev yapanlar tehcir kapsamı dışında tutulmuştur.

Hasta göçmenler için kamplarda hastaneler kurulmuş, göçmenlerin sağlık sorunları ile ilgili olarak çeşitli ülkelerin sağlık ekiplerine kamplarda görev yapmaları için izin verilmiştir.

Kimsesiz çocuklar ve yetimler, yetimhanelere ve bazı zengin ailelerin yanına yerleştirilmiş, 1919 yılında geri dönüş izni verilince bu çocuklar yakın akrabalarına teslim edilmiştir.

Zorunlu göçten kurtulmak için Müslümanlığı kabul ettiğini söyleyenler de göç ettirilmiş, fakat bir Müslüman'la evlenmiş kadınlar göçten muaf tutulmuştur.

Savaş, kuraklık, çekirge istilası, seferberlikten dolayı iş yapabilecek hemen bütün erkeklerin silah altına alınması gibi nedenlerle, tarladaki mahsulün kaldırılamamasının bir sonucu olarak ortaya çıkan yiyecek sıkıntısından dolayı, başta Amerika olmak üzere çeşitli devletlerin yardım kuruluşlarının yardım talepleri kabul edilmiş, bunlar tarafından Suriye'deki Ermenilere yardım edilmiştir.

Ermeni Patrikhanesi'nin tespitlerine göre 644.900 Ermeni geri dönmüştür.

Bu noktada Prof. Dr. Metin Ayışığı'nın "Ermeni Tehciri Konusunda Yeni Perspektifler" adlı çalışmasına da değinmek gerekiyor. Prof. Ayışığı, şöyle diyor; *Nitekim 1918 yılında Ermeni Delegasyonu Başkanı olan Boghos Nubar Paşa'nın Fransa Dışişleri Bakanlığı Yüksek Yetkili Bakanı Monsieur Gout'a gönderdiği raporda: Kafkasya'da 250.000, İran'da 40.000, Suriye-Filistin'de 80.000, Musul - Bağdat'ta 20,000 olmak üzere 390.000 kişinin Türkiye'den sürgün edildiğini, aslında sürgünlerin toplam sayısının 600-700 bin kişiye ulaştığını ve bunlardan ayrı olarak çöllerde şuraya buraya dağılmış sürgünleri kapsamadığını bildiriyor.*

Boghos Nubar Paşa'nın verdiği rakamlardan 290 bin kişinin yer değiştirme uygulaması dışında Osmanlı topraklarını terk edenler olduğu anlaşılıyor. Göç ettirilenlerin toplam sayısı olarak verilen 500-700 bin kişiden 290 bin kişi çıkarılacak olursa, yer değiştirmeye tabi tutulan nüfusun 100 bin olduğu görülüyor. Bu da Ermeni delegasyonu başkanının, yer değiştirmenin gerçekleştirilmesi sonrasında, yani 1918 yılına ait verdiği sayılarla, Osmanlı belgelerinde verilen rakamlar arasında büyük ölçüde uygunluk görünmekte ve Ermenilerin iddia edildiğinin aksine sağ salim iskan yerlerine vardıklarını ve dolayısıyla soykırım iddialarının ne kadar dayanaksız olduğu ortaya çıkmaktadır.

Prof. Ayışığı Ermeni kaynaklarından şu bilgiyi de aktarıyor:

Bir başka Ermeni, Richard Hovannisyan ise, Kafkasya'ya 345 bin, Suriye'ye 140 bin, Yunanistan ve Ege Adalarına 120 bin, Bulgaristan'a 40 bin, İran'a 50 bin, Suriye dışındaki Arap

ülkelerinden Lübnan'a 50 bin, Ürdün'e 10 bin, Mısır'a 40 bin, Irak'a 25 bin, Fransa ve Amerika'ya da 35 bin Ermeni'nin göç ettiğini belirtiyor.

Bu durumda tehcir uygulaması sırasında toplam 855 bin Ermeni'nin göçe tabi olduğu anlaşılıyor. Bu 855 bin sayısı 1 milyon 250 bin olan 1914'teki toplam Ermeni nüfusundan çıkarıldığında, geriye yaklaşık 366 bin kişi katıyor. Göçe tabi tutulmayan nüfusun ise 82 bin 880'inin İstanbul, 60 bin 119'unun Bursa'da, 4 bin 548'inin Kütahya Sancağı'nda ve 10 bin 237'sinin de Aydın vilayetinde bulunmak üzere 167 bin dolayında tahmin ediliyor. Göçe tabi tutulmayanların sayısı 366 binden çıkartıldığında, geriye kayıp gözüken 200 bin kişi kalıyor. Bu sayı da Ermeni lobisinin 1,5 milyon Ermeni'nin öldüğü iddiasının ne kadar abartılı olduğunu gösteriyor.

Ermeni belgeleri esas alınır, buradan hareketle 855 bin rakamı 1914 Ermeni nüfusundan çıkarıldığında, geriye 366.850 kişi kalmaktadır. Göçe tabi tutulmayan nüfus ise 167.778'dir. 82.880'i İstanbul, 60.119'u Hüdavendigar'da (Bursa). 4.548'i Kütahya Sancağı ve 20.237'si Aydın vilayetinde bulunmaktaydı. 366.850'den göçe tabi tutulmayan 167.778 kişi çıkarıldığında ise yaklaşık 200.000 kişi kalmaktadır. Ermeni belgelerine dayanılarak yapılan bu çalışma sonucunda, İtilaf Devletleri saflarına katılarak Osmanlı ile savaşta ölen yurt dışına kaçan, tehcir sırasında çeşitli nedenlerle ölen veya eşkıya tarafından öldürülen Ermeni sayısının yaklaşık 200.000 kişi olduğu söylenebilir.

Buradan görüleceği üzere Ermeni iddialarında esas alınan rakamların, tamamen hayal mahsulü ve propaganda maksatlı olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Alman belgeleri bir trajedi yaşandığını, ama hadisenin asla bir soykırım olmadığını ve Osmanlı makamlarının şartların getirdiği trajedinin boyutunu küçültmek için mücadele verdiğini söylüyor. Yaşananların bir trajedi olduğu muhakkak. Kayıpların olduğu ve küçümsenemeyeceği de kesin. Ama hiçbir şekilde ortada "soykırım" diye nitelenmeye uygun bir durum yok.

Bu belgelerden yola çıkarak, Almanya'nın tehciri istediği, ama daha sonra şartların gelişiminin paralelinde Ermenilere siyasi destek verdiği anlaşılıyor.

Dünyada yine bir küreselleşme sürecinin yaşandığı ve devamında dünya savaşının çıktığı o günlerde tırmanan dinsel ve etnik kışkırmaların ve romantizmin yoğun bir biçimde etkisi altında gerçekleşen bu yazışmaların bütün tarafgirliğine rağmen, Ermeni iftiralarında en çok suçlanan İttihat ve Terakki yöneticilerin dahi Ermenilerin selameti için çaba harcadığını ortaya koyması da aynı derecede önemli.

Özetle,

Ermeniler yalan söylüyor!